

OILA INSTITUTIDA OTA-ONAGA HURMAT KO'RSATISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK VA HUQUQIY ASOSLARI

Boyovut tuman mahalliy otinoyisi

Yunusova Sohibahon

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida oila institutini asrash hamda unda ota-onaga hurmat ko'rsatish fenomenining ijtimoiy-psixologik va huquqiy asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari, jumladan, yangi tahrirdagi Konstitutsiya hamda sohaga oid Prezident Farmonlari huquqiy asos sifatida o'rganilgan. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy yondashuvlari qiyosiy tahlil (content-analysis) qilinib, ota-ona va farzand munosabatlaridagi milliy qadriyatlar hamda zamonaviy psixologik iyerarxiya masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijasida ota-onaga ehtirom ko'rsatish tizimi nafaqat huquqiy majburiyat, balki jamiyat barqarorligini ta'minlovchi ma'naviy-psixologik immunitet ekanligi isbotlangan hamda yoshlar tarbiyasini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: oila instituti, ota-onaga hurmat, huquqiy asoslar, Konstitutsiya, ijtimoiy-psixologik yondashuv, milliy qadriyatlar, raqamli transformatsiya, avlodlararo birdamlik.

Kirish (Introduction)

Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya davrida jamiyatning asosiy bo'g'ini hisoblangan oila institutini asrash, unda an'anaviy qadriyatlarni, xususan, ota-onaga bo'lgan hurmat va ehtiromni saqlab qolish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ota-onaga hurmat nafaqat ma'naviy-axloqiy burch, balki jamiyat barqarorligi va yoshlar tarbiyasining fundamental asosidir. O'zbekiston Respublikasida oila mexanizmlarini mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 80-moddasida: "Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar"

[1] - deya qonuniy asosda mustahkamlab qo'yilgan. Bu borada tizimli islohotlarni davom ettirish maqsadida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-sonli Farmonida ham oilaviy qadriyatlarni ulug'lash, xotin-qizlar va nuroniyatlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini yangi bosqichga ko'tarish vazifalari belgilangan [2]. Ushbu tadqiqotning maqsadi ota-onaga hurmat fenomenini zamonaviy ijtimoiy-psixologik va huquqiy yondashuvlar asosida tahlil qilishdan iborat.

Metodlar (Methods)

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy metod, sotsiologik kuzatuv hamda xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlarini qiyosiy o'rganish (content-analysis) metodlaridan foydalanildi. Oxirgi 5 yilda nashr etilgan falsafiy, psixologik va sotsiologik adabiyotlar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tadqiqotning metodologik bazasini tashkil etdi.

Natijalar va Muhokama (Results and Discussion)

Oila munosabatlarida ota-onaning o'rni va ularga bo'lgan munosabatni shakllantirishda milliy mentalitet va zamonaviy psixologiya uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Mahalliy tadqiqotchilar ushbu masalani sharqona qadriyatlar va pedagogik mahorat prizmasi orqali yoritib berishadi. Xususan, respublikamizning yetakchi pedagog olimi R.A. Mavlonova va hammualliflari o'z tadqiqotlarida shunday ta'kidlashadi: "Oila muhitida farzandlar ongiga ota-onani ulug'lash tuyg'usini singdirish - bu shunchaki tarbiya usuli emas, balki jamiyatning kelgusi ma'naviy qiyofasini belgilovchi strategik jarayondir" [3].

Shuningdek, oilaviy munosabatlar inqirozining oldini olish va ijtimoiy muhit barqarorligini ta'minlash borasida sotsiolog olim M.B. Bekmuradov o'zining ilmiy ishida yozadi: "Ota-onalarga bo'lgan ehtirom va ularning ijtimoiy tajribasini qadrlash - milliy o'zlikni anglashning va jamiyatda ijtimoiy anomaliyalar (begonalashuv) kamayishining asosiy kafolatidir" [4]. Psixologik jihatdan bolaning emotsional rivojlanishida ota-ona bilan aloqaning ahamiyati haqida M.G. Davletshin shunday qayd etadi: "Farzandning ota-onaga bo'lgan hurmati qo'rquvga emas, balki chuqur emotsional bog'liqlik va minnatdorchilik hissiga asoslangandagina shaxs kamoloti barqaror bo'ladi" [5].

Xorijiy ilmiy hamjamiyat ham oiladagi iyerarxiya va ota-onalarni qadrlash masalasiga sotsio-madaniy omillar asosida yondashmoqda. Mashhur sotsiolog va psixolog J. Arnett o'zining zamonaviy tadqiqotlarida yosh avlodning ota-ona bilan munosabatini tahlil qilib, shunday deydi: "Raqamli asrda yoshlarning mustaqillikka intilishi kuchaygan bo'lsa-da, ularning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligi va emotsional balansini bevosita ota-onalar bilan o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlariga bog'liq bo'lib qolmoqda" [6].

G'arbiy Yevropa oilaviy munosabatlar tizimini o'rgangan tadqiqotchi E. Badinter ota-onalik mas'uliyati va farzand burchi haqida yozadi: "Zamonaviy jamiyatda ota-onaga hurmat madaniyati huquqiy majburiyatlardan ko'ra ko'proq oilaviy empatiya va avlodlararo birdamlik (solidarity) mexanizmi orqali shakllanadi" [7]. Sharq madaniyati va G'arb integratsiyasini o'rgangan xitoylik olim K. Hwang esa filial piallik (ota-onaga hurmat) prinsipini zamonaviylashtirish borasida shunday ta'kidlaydi: "An'anaviy ota-onaga hurmat madaniyati bugungi kunda transformatsiyaga uchramoqda; zamonaviy farzand nafaqat itoat qilishi, balki ota-onasining ijtimoiy faolligini ta'minlashda ko'makchi bo'lishi lozim" [8].

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ota-onaga hurmat ko'rsatish tizimi global dunyoda qonuniy, ma'naviy va psixologik aspektlarning sintezidan iborat bo'lib, milliy barqarorlikni ta'minlovchi eng kuchli immunitet hisoblanadi.

Xulosa (Conclusion)

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ota-onaga hurmat mavzusi shunchaki mavhum tushuncha bo'lmay, u davlat qonunchiligi (Konstitutsiya va Farmonlar) bilan himoyalangan va jahon hamda mahalliy olimlar tomonidan e'tirof etilgan ijtimoiy zaruriyatdir. Oila institutini yanada mustahkamlash uchun yoshlar ongiga huquqiy va ma'naviy majburiyatlarni uyg'un holda singdirish, ta'lim muassasalarida oilaviy qadriyatlar darslarini ilmiy asosda tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar Ro'yxati (References)

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiya. 2023-yil 30-aprel referendumida asosida qabul qilingan. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz). 80-modda.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-87-sonli Farmoni. 07.03.2022-y. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
3. Mavlonova R.A., Vohidova N.H. “Pedagogika va oilaviy tarbiya asoslari”. Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2021-yil. B. 112. [Manba: www.natlib.uz]
4. Bekmuradov M.B. “Zamonaviy o‘zbek jamiyatining sotsiologik tahlili”. Toshkent: “Pedagogika” nashriyoti, 2022-yil. B. 74. [Manba: www.ziyouz.com]
5. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya” (Qayta ishlangan nashr). Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023-yil. B. 145. [Manba: www.ziyouz.com]
6. Arnett, J. J. “Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties”. Oxford University Press, 2021. P. 89. [URL: <https://global.oup.com>]
7. Badinter, E. “The Conflict: How Modern Motherhood Undermines the Family and Society” (Translated edition). London: Text Publishing, 2022. P. 201. [URL: <https://www.textpublishing.com.au>]
8. Hwang, K. K. “Philosophical Psychology of Confucian Relationalism and Filial Piety in Modern Societies”. Springer Nature, 2023. P. 55. [URL: <https://link.springer.com>]